

UIT DE INHOUD

DERDE LEVEN VOOR BAKKER & TIMMENG-ORGEL 08

Wim van der Ros was te gast in de Thaborkerk in Veen, waar sinds ruim een jaar een orgel van Bakker & Timmenga de erediensten opluistert. Het is alweer de derde verblijfplaats van het instrument.

DE DRIE PETTEN VAN KLAAS KOELEWIJN 12

Klaas Koelewijn is organist, koster én orgelmaker. Jan van der Male bezocht hem op zijn werkplek, de Evangelisch-Lutherse Kerk in Haarlem.

DE PSALMEN DAVIDS VAN HENDERICK SPEUY 23

Lourens Stuifbergen belicht *De Psalmen Davids* van de Dordtse organist en componist Henderick Speuy, waarvan een dezer dagen een nieuwe uitgave verschijnt.

CHRISTIAAN INGELSE EN HET GENEEFPSALTER 26

Binnenkort verschijnt het vijftiende en laatste deel van het psalmenproject van Christiaan Ingelse. Hij ging erover in gesprek met Joost van Beek.

EN VERDER

Actueel	02
De 'stal' van Mienieke	06
Podiumangst	16
Reflectie	18
Muziekbijlage	19
Terugblik (slot)	28
Nolting in Nederland (1)	30
Bladmuziek	33
Cd's	34
Boeken	38
Wegwijzers	39

In onze volgende nummers onder meer

- Sicco Steendam 50 jaar orgelmaker
- Een mysterieus orgel in Voerendaal

Fotoverantwoording omslag

De wapenspreuk van Gouda, 'Per aspera ad astra', kom je op veel plaatsen in de stad tegen. Zo ook op het rugwerk van het Moreau-orgel in de Sint-Jan. In het Nederlands: door de doornen naar de sterren.

Vrij vertaald: zonder strijd geen overwinning.

© Wim van der Ros

08

12

23

26

Bakker & Timmenga-orgel

krijgt derde leven in Veen

Begin vorig jaar werd in de Thaborkerk van de Gereformeerde Gemeente in Veen een Bakker & Timmenga-orgel uit 1911 in gebruik genomen. Het is de derde standplaats van het instrument. Wim van der Ros belicht de historie van de kerk en het orgel en gaat in op de restauratie en uitbreiding door Pels & Van Leeuwen.

Tekst & fotografie: Wim van der Ros (tenzij anders vermeld)

In Veen werd in 1835 een afgescheiden gemeente geïnstitueerd: de Christelijk Gereformeerde Gemeente onder het Kruis. De gemeente ging in 1841 verder ging onder de naam Christelijk Afscheiden Gemeente. In 1864 werd een kerk gebouwd op een stuk grond van een lokale landbouwer. In 1869 veranderde de naam in Christelijke Gereformeerde Kerk. In 1892 verenigden de Christelijke Gereformeerde Kerken zich met de kerken voortgekomen uit de Doleantie onder leiding van dr. Abraham Kuiper, resulterend in de Gereformeerde Kerken in Nederland. Ook de gemeente in Veen behoorde vanaf dat moment tot de Gereformeerde Kerken. In 1921 werd besloten om uit het verband van de Gereformeerde Kerken in Nederland te treden en voortaan deel uit te maken van de Gereformeerde Gemeenten. Tijdens de oorlogsjaren (WO II) werd het gebouw diverse keren verbouwd. In 1944 werd een bestaand elektropneumatisch Valckx & Van Kouteren-orgel geplaatst (II/aP/8). In 1962 nam de gemeente een nieuw kerkgebouw in gebruik. De firma K.B. Blank renoveerde het orgel en breidde het uit met een Mixtuur op het Hoofdwerk en een Sexquialter op het Nevenwerk. Vanwege toenemend ruimtegebrek werd in 2019 het besluit genomen een nieuwe kerk te bouwen op dezelfde locatie. Deze werd in oktober 2023 in gebruik genomen. Omdat het oude orgel in de nieuwe kerkzaal onvoldoende draagkracht zou hebben, werd begin 2020 een orgelcommissie gevormd

met als doel een geschikt bestaand orgel te verkrijgen. Al snel kreeg de orgelcommissie het Bakker & Timmenga-orgel van de Gereformeerde Kerk in Sexbierum in het vizier. Het oude orgel kreeg een nieuwe bestemming in Polen.

Bakker & Timmenga

In de negentiende eeuw kende Leeuwarden drie orgelmakers: Adema, Van Dam en Hardorff. In 1880 kwam daar een vierde bij: Bakker & Timmenga. Fokke Bakker, toen 38 jaar oud, had gewerkt bij Willem Hardorff. Arjan Timmenga, toen 26 jaar, had geholpen bij de bouw van het Hardorff-orgel in zijn woonplaats Oosterend en had vervolgens gewerkt bij Adema in Leeuwarden en Flaes in Amsterdam. De samenwerking tussen Fokke Bakker en Arjan Timmenga duurde tot 1901, waarna Timmenga het bedrijf voortzette. Bakker overleed in 1904. In 1919 werd zoon

Bernard Timmenga, die al eerder in het bedrijf werkzaam was, compagnon. Na het overlijden van zijn vader in 1920 leidde Bernard het familiebedrijf tot 1960. In dat jaar namen Harm Pieter Dam en Wopke Yedema, beiden werkzaam bij Mense Ruiter te Groningen, het bedrijf over. Nadat Dam wegens ziekte in 1985 het bedrijf verliet, werd de leiding gevoerd door Wopke Yedema en Bert Yedema. Laatstgenoemde nam op 1 mei 1991 het bedrijf over. Bij het 125-jarig jubileum in 2005 kreeg Bakker & Timmenga het predicaat Koninklijk. Na een periode van 143 jaar Bakker & Timmenga droeg Bert Yedema in 2023 zijn bedrijf over aan Orgelmakerij Reil te Heerde. Bij Bakker & Timmenga verlieten 175 orgels de werkplaats in Leeuwarden. Daarvan zijn er nog 160 bewaard gebleven. Veel van de orgels hebben onderlinge gelijkenis qua dispositie en opbouw en tonen kenmerken vanuit de leerschool bij

De nieuwe Thaborkerk.

gergemveen.nl

De drie petten van Klaas Koelewijn

Op een heel sfeervolle plek, hartje Haarlem, bevindt zich de thuisbasis van Klaas Koelewijn. Klaas is als organist én koster in dienst van de Evangelisch-Lutherse Kerk, en die duo-functie brengt een grote verantwoordelijkheid met zich mee. Dat hij in verband met zijn baan bij Flentrop Orgelbouw veel weg is, maakt het niet altijd makkelijk. Toch biedt een combinatie van koster-organist enerzijds en orgelbouwer anderzijds ook voordelen.

Tekst: Jan van der Male

Klaas neemt mij voor het gesprek mee naar de achterzijde van de Evangelisch-Lutherse Kerk in Haarlem. Het gebouw is een tijdschapsule op zich. Achter een negentiende-eeuwse voorgevel gaat een zeventiende-eeuwse schuilkerk schuil, waarachter zich enkele prachtige kerkenraadskamers uit de vroege twintigste eeuw bevinden.

Klaas werd geboren in Baarn. "In onze kerk hoorde ik hoe het orgel werd bespeeld door een kundig organist. De orgelmuziek was netjes verzorgd. Mijn moeder nam me vaak mee naar klassieke concerten, onder meer in kasteel Groeneveld. Ik was een jaar of twaalf toen ik met orgellessen begon, in eerste instantie bij Richard Vos in Huizen. Rond mijn vijftiende verhuisden we naar Haarlem. Daar ontmoette ik al snel Anton Pauw. Ik nam bij hem orgellessen. Steeds kwam ik met een grote glimlach terug van de lessen op de prachtige orgels van de oude Bavo en de Nieuwe Kerk in Haarlem. Het bleek de brug naar het conservatorium te zijn. In Amsterdam heb ik mijn bachelor en master behaald, waarbij in het bijzonder Jacques van Oortmerssen veel voor mij heeft betekend. Daarnaast heb ik de bacheloropleidingen koördinatie en kerkmuziek gedaan, om me te verbreden."

Klaas werd in zijn woonplaats organist van de Ontmoetingskerk en ongeveer twee

jaar later, in 2002, werd hij benoemd als kerkmusicus van de Evangelisch-Lutherse Kerk. Hij werd daarmee de bespeler van het toen net door Sicco Steendam geres-taureerde en gereconstrueerde Ströbel-orgel (1882), een uniek instrument in ons land.

Tafelgesprekken

"Behalve het verzorgen van het orgelspel kreeg ik leiding over de cantorij. Daarnaast ging ik drie koren in de omgeving dirigeren. Ook had ik al snel enkele orgelleerlingen.

Sinds ongeveer 2015 woon ik samen met mijn vrouw en kinderen in de kosterwoning naast de kerk. Mijn vrouw Junko Sakakibara is als organist verbonden aan de Waalse gemeente. Op zondag speelt zij

Over de restauratie en reconstructie van het Haarlemse Ströbel-orgel schreef Jaap Brouwer in *De Orgel-vriend* van februari 2004. Dit artikel is als download beschikbaar op orgelvriend.nl.

Klaas Koelewijn aan de klavieren van 'zijn' Ströbel-orgel.

Jan van der Male

Podiumangst

In het vorige nummer kon u een bespreking lezen van *Plankenkoorts*, de roman van Hans van Haeften over podiumangst. In aanvulling daarop deelt de schrijver hieronder enkele inzichten over dit fenomeen.

Tekst: Hans van Haeften Illustratie: Lex van Elten

Podiumangst is voor sommige musici een groot probleem. Dat geldt voor zowel professionals als amateurs. Ik heb geen harde cijfers, maar ik vermoed dat veel muzikaal talent onbenut blijft vanwege de angst in het openbaar te musiceren. In mijn roman *Plankenkoorts* leven we mee met Frank, een organist met podiumangst. Tijdens het verhaal doet hij een paar inzichten op, waarvan ik de belangrijkste kort met u wil delen, aangevuld met specifieke inzichten voor

kerkorganisten. Een literatuurlijst met waardevolle titels bevindt zich achterin de roman.

De hoofdpersoon Frank deelt veel van zijn ervaringen op sociale media (zoals op de bovenstaande illustratie uit het boek). Daarbij stelt hij de dingen doorgaans rooskleuriger voor dan hoe hij ze daadwerkelijk ervaart. Herkenbaar?

Over podiumangst is veel geschreven, maar wat mij trof was dat ik de beste

ideeën niet opdeed in boeken die daar specifiek over gingen, maar in boeken over heel andere onderwerpen: spreken in het openbaar, topsport, management en spiritualiteit.

Voor dit artikel heb ik podiumangst als volgt gedefinieerd: *Angst door te klein te denken over jezelf en te groot te denken over je taak*. Logisch gezien zijn er dan 5 dingen die je kunt doen. Ik zal ze kort langslopen.

Psalm 150 vers 1

**...opdat zinge al wat leeft, juiche al wat adem heeft
tot Gods eer. Hij zij geprezen: U zij de glorie opgestane Heer!**

HW: Plenum 8', Cornet, Trompet 16', Trompet 8'

RW: Plenum 8'

Ped.: Plenum 16', Bazuin 16', Trompet 8'

HW-RW, HW-Ped.

Christiaan Ingelse

[illegible]

A musical score for the song "The Rose Tree". The score is written for a single melodic line on a treble clef staff with a key signature of two sharps (F# and C#). The melody is composed of eighth and sixteenth notes, often beamed together in groups. Fingerings are indicated by numbers 1 through 5 above the notes. The score is divided into five measures by vertical bar lines. The first measure contains a treble clef, a key signature of two sharps, and a series of eighth notes. The second measure continues the melody with a slur over a group of notes. The third measure features a slur over a group of notes, followed by a quarter rest. The fourth measure contains a group of beamed eighth notes. The fifth measure concludes the phrase with a final note and a quarter rest.

De Psalmen Davids

van Henderick Speuy

Eén dezer dagen verschijnt bij muziekuitgeverij Boeijenga, ruim 60 jaar na de vorige editie, een nieuwe uitgave van *De Psalmen Davids* uit 1610 van Henderick Speuy (ca. 1575-1625), de eerste in druk verschenen klaviermuziek in Nederland.

Tekst: Lourens Stuifbergen

Henderick Speuy moet het als componist stellen met een plek in de schaduw van zijn grote tijdgenoot Jan Pietersz. Sweelinck (1562-1621). Sweelinck werd geboren in Deventer, maar was op jonge leeftijd al in Amsterdam werkzaam. Zijn mondiale bekendheid nam een aanvang toen hij als leraar werd aangezocht door een grote schare leerlingen, zowel uit Nederland als uit Duitsland. Zijn rijke instrumentale oeuvre – fantasieën, toccata's, variaties over wereldlijke en kerkelijke melodieën – werd door hen gespeeld, overgeschreven, naar hun plaats van herkomst gebracht en vandaaruit verder verspreid. Dankzij die enorme kopieerlust bleef zijn klaviermuziek bewaard. Intussen was Sweelinck in eigen land vooral bekend als componist van vocale wereldlijke en in toenemende mate kerkelijke werken, die tussen 1594 en 1621 ontstonden en waarvan in tegenstelling tot zijn instrumentale werken geautoriseerde drukken verschenen in Antwerpen en Amsterdam.

Henderick Speuy, vermoedelijk in Brielle geboren omstreeks 1575, trok eveneens naar een grotere stad. Op twintigjarige leeftijd werd hij aangesteld als organist van de Grote Kerk en de Augustijnenkerk in Dordrecht, naast Adriaen Servaes. Het orgel werd alleen bespeeld voor en na de dienst, gemeentezang werd niet begeleid. Overigens konden in die jaren de bepalingen over het gebruik van het orgel van stad tot stad verschillen. Voor de

organist in Dordrecht (en ook in vele andere steden) was er nog de instructie direct na de preek psalmen te laten horen, het spel moest vooral ernstig zijn. In hoeverre men zich in Dordrecht nauwgezet aan de opdracht hield is nog maar de vraag. Enkele jaren later was er het dringende verzoek "lichtvaardige stuckkens" achterwege te laten, ook blijkt dat vooral "joncman Spueij" zijn boekje nogal eens te buiten ging. Omdat de organist in dienst van de stad was had hij behalve met kerkelijke instructies ook te maken met wensen van de plaatselijke overheid. Er waren orgel- en beiaardbespelingen, soms zelf meerdere keren per dag, de organist had de zorg voor de orgels, bij feestelijkheden moest hij op zijn post zijn, hij gaf muzikles en was zo'n beetje de belangrijkste muzikant van de stad. Zo bespeelde Speuy het orgel gedurende de Nationale Synode van Dordrecht in 1618.

Dat Speuy en Sweelinck elkaar kenden blijkt uit de keuring die Sweelinck in 1614 verrichtte van het door Albert Kiespenning uit Nijmegen gebouwde orgel voor de Augustijnenkerk. Soortgelijke keuringen deed Speuy zelf ook wel, onder meer in Den Haag. Ten tijde van de keuring van dit nieuwe instrument in Dordrecht bespeelde Sweelinck tevens het in 1604 aangeschafte stadsklavencimbel. Ongetwijfeld kende Speuy zijn Amsterdamse collega als componist van grootse vocale werken, waarvan de meeste toen al in druk verschenen waren.

De Psalmen Davids

In 1610 verscheen de uitgave *De Psalmen Davids, gestelt op het tabulatuer van het Orghel ende Clavecymmel*, gedrukt bij stadgenoot Peeter Verhaghen. Van deze vroegst bekende in druk verschenen klaviermuziek in de Nederlanden bleven twee exemplaren bewaard: één is opgedragen aan de Staten-Generaal van de Verenigde Provinciën en bevindt zich in de University of Glasgow, het ander is aan de Engelse koning Jacob I (1566-1625) opgedragen en is ondergebracht in het British Museum in Londen. Geopend wordt met een traditionele Latijnse lofrede en aanbeveling van de befaamde theoloog en letterkundige Gerard Vossius (1577-1649), uit Heidelberg afkomstig en op dat moment rector van de Dordtse Latijnse School, die waarschijnlijk met de componist bevriend was. Hij roemt de "excellente musicus Henderick Speuy, die de eerste was die de psalmen Davids begeleidingen gaf om te spelen op orgels en clavecimbel".

Een volgende pagina wordt geheel ingenomen door een uitgebreide in het Frans gestelde dedicatie aan de Engelse koning Jacob I. Nederland ondervond tijdens de Tachtigjarige Oorlog vanuit Engeland veel steun, een muzikaal geschenk weerspiegelde de goede verstandhouding tussen beide landen. Mogelijk hoopte Speuy dat deze dedicatie hem een vorstelijke vergoeding zou opleveren ...

Christiaan Ingelse

en het Geneefs Psalter

Op 26 april presenteert Christiaan Ingelse in de Sint-Jan te Gouda het vijftiende en laatste deel van zijn psalmenproject. Dit bestaat uit één of meer bewerkingen van alle Geneefse Psalmen, uitgegeven door uitgeverij Spiritoso te Ridderkerk. We spraken de componist in zijn fraaie woonhuis aan de rand van de glazenstad.

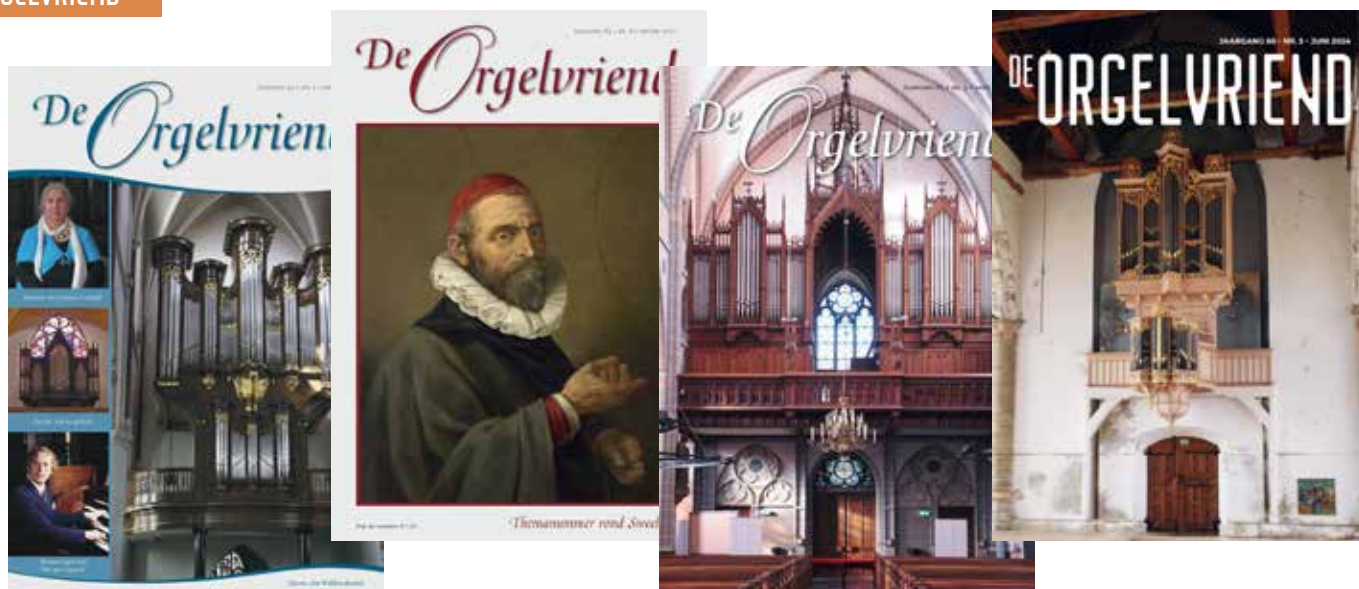
Tekst & fotografie: Joost van Beek

Het psalmenproject begon in 2018, direct na het afscheid van Christiaan als hoofdorganist van de Sint-Jan. "Het idee bestond daarvoor al wel, maar nu kon ik er echt de tijd voor nemen."

De geboren Haarlemmer kreeg het Geneefs Psalter niet met de spreekwoordelijke paplepel ingegoten. "Ik ben opgegroeid in een liberaal gezin en zat op

de vrije school. Wekelijks psalmversjes leren was er niet bij. De psalmen heb ik vooral leren kennen via mijn orgellessen en beetje bij beetje ging ik ze steeds meer waarderen. De melodieën zijn ijersterk en de teksten hebben veel diepgang. Alle emoties van het leven zitten erin en worden vaak onverbloemd verwoord. Heel persoonlijk en heel actueel."

De liefde voor het Geneefs Psalter laaide op toen Christiaan in 1988 werd benoemd in Gouda. "Toentertijd werden er zondags in de Sint-Jan alleen psalmen gezongen, dus dan ben je als organist heel intensief met dat materiaal bezig." Een aantal jaar later ontstonden de eerste psalmcomposities. "De eerste was, denk ik, Psalm 149 in het *Berkenwouder Orgelboek deel I*, niet veel

Een terugblik ... (5, slot)

2005 - heden

De afgelopen tijd blikte Wim van der Ros terug op de geschiedenis van *De Orgelvriend*. Oftewel: hoe het blad van een kleine regionale stenciluitgave uitgroeide tot het grootste orgeltijdschrift van Nederland. In deze vijfde en laatste 'Terugblik' iets over de laatste twintig jaar.

Tekst: Wim van der Ros

Inhoudelijk

Om een gestructureerde inhoudelijke opzet te realiseren maakte eindredacteur Gerco Schaap frequent voor het totale redactieteam een overzicht van artikelen en interviews die 'op de rol stonden' met daarachter de namen van de scribenten. Dat betrof naast orgelbouw, nieuwbouw en restauraties, ook interviews met organisten en orgelmakers. Verder werden componistenschetsen en werkbesprekingen in de planning opgenomen. Potentiële muziekbijlagen werden beoordeeld door Dick Sanderman en vervolgens al dan niet ingepland. Zowel bij de vele frequente onderlinge telefonische contacten als bij de jaarlijkse plenaire redactievergaderingen in Amersfoort werden binnen het complete redactieteam ervaringen uitgewisseld en nieuwe plannen besproken. In de loop der jaren passeerden heel wat *Componisten* de revue. Zo troffen we onder

andere besprekingen over Frans Liszt, César Frank en Hugo Distler (uit de pen van Cornelis van Zwol), Marcel Dupré (Ben van Oosten), Flor Peeters (Rens Swart) en Camille Saint-Saëns, Max Reger, Maurice Duruflé en Marcel Dupré (Lourens Stuifbergen). Bram Bruin werd besproken door Jan Zwart en Sigfrid Karg-Elert door Lex Gunnink.

De *Werkbesprekingen* gaven de lezers achtergrondinformatie bij onder meer de sonates van Mendelssohn (Jos van der Kooy) en de *30 Kleine Choralvorspiele* van Reger (Lourens Stuifbergen).

Dick Sanderman onderrichtte ons in gemeentezangbegeleiding en Jochem Schuurman deelde in een serie artikelen zijn ervaringen gedurende zijn masteropleiding in Berlijn.

En uiteraard mogen we hier niet onvermeld laten de (100!) afleveringen van *Trouwens ...*, waarin Lourens Stuifbergen

ons iedere maand verraste met wat hem opviel in het brede spectrum van orgel, orgelspel, componisten en organisten. In de vele maandelijkse *Interviews* kregen we meer te weten over achtergronden en beweegredenen van organisten en orgelmakers. In de rubriek *In Memoriam* werden organisten en orgelmakers herdacht en het belang van hun betekenis voor de orgelwereld aangetekend. Daarin werd ook stilgestaan bij het overlijden van onze (voormalige) redactie- en bestuursleden Gert Oost en Rien Buyk (2009), Jan W. van Spronsen (2010) en Johan Meischke (2013). Onze voormalige uitgever Joop Willemsen overleed in 2014. In het *Orgelbouwnieuws* passeerden een aardig aantal nieuwbouworgels maar ook zeer veel restauraties van monumentale orgels waarbij een goed beeld werd verkregen op het verleden en de kwalitatieve ontwikkeling in onze restauratie inzichten.

1

Nolting in Nederland

Het toeschrijven van het orgel in de Maranathakerk in Alphen aan den Rijn aan orgelmaker Daniel Nolting (*De Orgelvriend* december 2024) roept de vraag op waar Nolting in Nederland werkzaam was en wat er van zijn werk nog over is. In elk geval kan er nóg een instrument aan hem worden toegeschreven, dat in de Grote Kerk te Schermerhorn. Alles bij elkaar is er nog wel enig werk van hem te traceren, zoals we in drie afleveringen zullen zien.

Tekst: Frans Jespers

Johann Daniel Nolting werd geboren op 20 september 1757 in Vlotho aan de Weser. Het is niet bekend waar hij zijn opleiding tot orgelmaker kreeg. Het eerste werk dat van hem bekend is, is de bouw van een orgel voor de katholieke kerk van Doesburg in 1785. De opdracht voor dat instrument was gegeven aan Jacob Courtain (circa 1745-1825), orgelmaker in Emmerik, maar die vertrok naar het noorden vanwege een grote opdracht in Osnabrück. Nolting moet medewerker bij hem zijn geweest en zette de werkplaats onder zijn eigen naam voort. Het zou kunnen dat Nolting het vak al beheerste voordat hij bij Courtain kwam werken. In elk geval heeft hij veel technieken van hem overgenomen. Die verwantschap is gemakkelijk te traceren, omdat Courtain een Fransman was die de klassieke Franse bouwwijze toepaste, die we bij Nolting dan ook tegenkomen. Nolting trad eind 1784 in Emmerik in het huwelijk, dus hij zal er toen al enige tijd gewoond hebben.

Gedurende tientallen jaren heeft Nolting assistentie gehad van zijn stiefzoon Andreas Dietrich Holland (1778-1858). Het bedrijf heette dan ook Nolting & Zoon. In het adresboek van Emmerik van 1833 wordt Nolting aangeduid als “Ellenwahrenhändler und Stadtrat”. Hij was dus ook handelaar in textielwaren en lid van de gemeenteraad, vermoedelijk een man van aanzien. Hij was lid van de lutherse gemeente.

Nolting overleed op 6 januari 1848. Na zijn dood zette Andreas Holland de zaak nog enkele jaren voort, tot 1856. Daarna bleef zijn meesterknecht en opvolger Hendrik Haffmans (1809-1876) de oude firmanaam nog een paar jaar gebruiken. Alle drie deze orgelmakers beheersten het Nederlands goed, waarschijnlijk omdat dat in Emmerik en omgeving nog tamelijk gangbaar was.

Over de werkzaamheden van Nolting & Zoon in Nederland zijn we beter ingelicht dan over hun werk in Duitsland. In 1852 kreeg de Amsterdamse makelaar en muziekhistoricus George Broekhuysen, vermoedelijk rechtstreeks van Andreas Holland, een flinke stapel beschrijvingen van werkzaamheden aan ongeveer veertig orgels door Nolting & Zoon. Van de Duitse werkzaamheden zijn er maar enkele bekend. De werkplaats is waarschijnlijk nooit groot geweest. Maar verschillende medewerkers van Nolting & Zoon zijn naderhand zelfstandig verder gegaan, met meer of minder succes. Hier komen we later nog op terug. Vermoedelijk lag het zwaartepunt van de activiteiten en het werkterrein meer in Nederland dan in Duitsland.

De textielhandel van Nolting kan teruggaan op de Franse tijd. In 1794 bezetten de Franse legers het gebied van de Nederrijn, waardoor orgelbouwprojecten op den duur stilvielen. Nolting zal toen een andere bron van inkomsten hebben gevonden in de textiel. In 1802 gaf de Franse overheid bevel om alle kloosters in dat gebied te sluiten, waarna er een levendige handel in tweedehands kloosterorgels op gang kwam. Afgezien van deze jaren 1795-1802 heeft de orgelmakerij in Emmerik geregeld

Het orgel dat Nolting in 1785 voor de rooms-katholieke schuurkerk te Doesburg vervaardigde (het eerste van hem bekende werk), bevindt zich sinds 1813 in de Hervormde Kerk te Zeddam.